

SÜLEYMANİYELİ NEMRUT MUSTAFA PAŞA -BİR İŞBİRLİKÇİNİN PORTRESİ-

Yazar : Ferudun ATA
Yayınevi : Temel Yayınları
Yer&Yıl : İstanbul, 2008
Sayfa : 144 s.

Arş. Gör. Çağatay BENHUR
Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
cag1074@yahoo.comr

Mustafa Paşa'nın Hayatı

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Babanzade ailesine mensup Mustafa Paşa, XIX. yüzyılın ortalarında Süleymaniye'de doğmuştur. 1882 tarihinde Piya-de subayı olarak Osmanlı ordusuna katılmıştır. 1889 yılında Kıdemli Yüzbaşılığa terfi etmiş ve Hicaz bölgesinde çeşitli görevler üstlenmiştir. Bu dönemde Mustafa Paşa'nın Osmanlı topraklarından ayrılan Mısır yöresinde önemli faaliyetler gerçekleştirdiği ve bazı bölgeleri tekrar Osmanlı nüfuzuna geçirdiği söylenmektedir. Bölgenin haritasının çıkarılması konusundaki hizmetleri ise oldukça faydalıdır. 1893 tarihinde Hoy ve Selmas Şehbenderliğine (Konsolosluğuna) atanan Mustafa Paşa, 1894 tarihinde bölgenin Baş Şehbenderliğine (Başkonsolos) ve 1896 yılında ise Kars Şehbenderliğine atanmıştır. Bu dönemde yaptığı hizmetlerden dolayı kendisine çeşitli devlet nişanları da verilmiştir.

1898 yılında Şehbenderlik görevinden istifa eden Mustafa Paşa, Yarbay rütbesi ile 6. Ordu hizmetine verilmiştir. Burada görev yaptığı süre içerisinde Bağdat'ta çeşitli adli olaylara da karışan Mustafa Paşa, 1902'de Sivas Redif Ordusuna atanmıştır. 1904 tarihinde Albaylığa terfi ettikten sonra üstlendiği çeşitli görevlerden sonra 1909 tarihinde Ankara Redif Ordusuna atanmıştır. Aynı yıl Tuğgeneralliğe yükseltelen Mustafa Paşa, 21. Liva Komutanlığı görevini üstlenmiştir. Çeşitli

görevlerde bulunduktan sonra, 1912 yılında Balkan Savaşı içinde Bolayır Meydan Savaşı'na katılan Mustafa Paşa, 1914 yılında emekli edilmiştir.

Emekliliğinden sonra bir süre Teşkilât-ı Mahsûsa'da görev alan Mustafa Paşa, Kürt Said Paşa'nın kardeşi Safiye hanımla evlidir. Said Paşa, dönemin nüfuzlu şahsiyetlerinden birisi olup, Mustafa Paşa o ve diğer akrabalarının destekleri ile 16 Aralık 1918'de kurulan Divân-ı Harb-i Örfî mahkemesi üyeliğine atanmıştır. Mahkemeler boyunca verdiği kararlar ve tavırları ile halk arasında Kürt Mustafa Paşa, Nemrut Mustafa Paşa olarak anılacak olan paşanın soyadı Yamulki'dir.

1919 Şubatında tekrar muvazzaf subay olmak için dilekçe veren Mustafa Paşa'nın bu talebi dönemin yetkililerince uygun görülmemiş ve o da, Divân-ı Harb-i Örfî'deki görevine devam etmiştir. Bu arada 25 Eylül 1919 tarihinde Bursa Valiliği görevine atanmış olan Mustafa Paşa, bu görevde sadece 10 gün kalabilmiş, Bursa'dan adeta kovularak İstanbul'a dönmüştür. Başkente döndükten sonra tekrar mahkemede görevine dönen Mustafa Paşa, 16 Nisan 1920 tarihinde Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemesi Başkanlığına getirilmiştir. Bu süreçte hakkında iki kez dava açılan Mustafa Paşa, bunların ilkinden beraat etmiş, ikincisinde ise görevi suiistimal suçundan hüküm giymiştir. 6 Şubat 1921 tarihinde Padişahın önüne gelen mahkûmiyet dosyası, Mustafa Paşa ve arkadaşlarının tutukluluk süreleri göz önüne alınarak işleme konmamış ve affedilmişlerdir.

Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemesindeki görevi sona eren Mustafa Paşa'ya, mahkeme üyeliği ve başkanlığı sırasında göstermiş olduğu keyfi ve katı tutum sebebiyle pek çok şahsi dava açılmıştır. Bu davalar sürerken 17 Nisan 1921 tarihinde aile işleri için Şam'a gitme izni isteyen Mustafa Paşa'nın bu isteği Harbiye Nezareti tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine subaylıktan istifa eden Mustafa Paşa'nın istifaya rağmen yurt dışına çıkışına izin verilmemiş fakat o yinede İstanbul'dan deniz yolu ile Suriye'ye doğru hareket etmiştir. Mustafa Paşa'nın ülkeden ayrılmasından sonra gıyaben yargılaması yapılmış ve kendisi firari sayılarak çeşitli cezalara çarptırılmıştır.

Büyük bir Kuvâ-yı Milliye karşıtı olan Mustafa Paşa, Divân-ı Harb-i Örfî mahkemesinde Kuvâ-yı Milliyecilere karşı verdiği haksız cezalar neticesinde Ankara Hükümeti tarafından da gıyabında yargılanmış ve 3 Temmuz 1920 tarihinde Ankara Asliye Mahkemesince suçlu bulunarak vatana ihanet suçundan idam cezasına çarptırılmıştır. Nemrut Mustafa Paşa ayrıca 150'likler listesine de 31. sıradan girmiş ve 150'liklere uygulanan hükümler onun için de geçerli olmuştur.

Kürt Mustafa Paşa olarak da anılan Mustafa Yalmuki, ülkeyi terk etmeden evvel çeşitli siyasî faaliyetlerde de bulunmuştur. Bu minvalden olmak üzere Kürt Teali Cemiyeti ile sıkı ilişkiler kuran Mustafa Paşa, ülke içerisinde çeşitli Kürtçülük faaliyetleri yürütmüştür. Bunun yanı sıra zaman zaman Ermeni Patriğinin desteğindeki Ulusal Ermeni Demokrat Partisi ile de iletişim kuran Mustafa Paşa, Divân-ı Harb-i Örfî'deki görevi sırasında özellikle Milli Mücadele yanlılarına karşı çok zalim ve yanlı davranmıştır.

İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Suriye üzerinden Irak'a geçen Mustafa Paşa, Süleymaniye'ye yerleşmiştir. Burada Kürdistan Cemiyeti adlı bir dernek kurmuş ve başkanlığını üstlenmiştir. Dernek vasıtası ile Türkiye'de bir Kürt ayaklanması çıkarmak yolunda çeşitli faaliyetler gerçekleştiren Yalmuki, daha sonra Süleymaniye'de kurulmuş olan İngiliz destekli Mahmud Berzenci Hükümetinde Milli Eğitim Bakanı olmuştur.

1931 yılından itibaren ise Mustafa Paşa bir yerde sürekli ikamet etmeyip hastalığı nedeniyle Irak ve Suriye içerisinde çeşitli şehir ve hastanelerde yaşamıştır. Türkiye Cumhuriyeti yetkililerince düzenli olarak takip edilen ve istihbaratı yapılan Mustafa Paşa, Şubat 1936'da tedavi için gittiği Bağdat'da ölmüştür.

Metot ve Değerlendirme

Burada değerlendirilmesi yapılan eser, Önsöz'den sonra Kısaltmalar ve Giriş kısımları ile devam etmektedir. Giriş (15–24) kısmı, "Mütareke Dönemine Genel Bir Bakış" başlığı altında verilmiş ve burada eserin ana kişi ve konularının geçtiği dönem, mekanlar ve genel durum okuyucuya verilmiştir.

Girişten sonra eserin Birinci Bölümü (25–36) yer almaktadır. "Mütareke Öncesi Mustafa Paşa" ana başlığı altında verilen bölüm, kendi içerisinde 3 alt başlık ile okuyucuya sunulmuştur. Bu bölümde Mustafa Paşa'nın doğumu, eğitim süreci, askerî hayatı ve aldığı görevler, Paşanın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan ilişkileri ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır.

Çalışmanın İkinci Bölümü (37–90) "Mütareke Sonrası Mustafa Paşa" ana başlığı altında verilmektedir. Kendi içerisinde 8 alt başlıkta incelenen bölümde emekliliğinin ardından Mustafa Paşa'nın Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemesi üyeliğine atanması, Tehcir Davalarındaki faaliyetleri, Bursa Valiliğine atanması ve bu görevden ayrılması, Mustafa Paşa'nın ilk yargılanışı ve suçsuz bulunmasından sonra Divân-ı Harb-i Örfî Mahkeme Başkanlığına atanması ile buradaki faaliyetleri, Paşa'nın ikinci yargılanışı ve hakkında açılan kişisel davalar ile Milli Mücadele karşındaki faaliyetleri ayrıntılarıyla verilmiştir.

"Ülke Dışında Mustafa Paşa" ana başlığı altında verilen Üçüncü Bölüm (91–110), çalışmanın da son bölümü olup, 4 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde yazar, Mustafa Paşa'nın ülkeden ayrılış sürecini ve Suriye ile Irak'taki faaliyetlerini, Osmanlı Hükümetinin Paşa hakkında aldığı kararları ve Ankara Hükümetinin Mustafa Paşa hakkındaki tasarruflarını vermektedir. Bölümde ayrıca Mustafa Paşa'nın son dönemleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin Paşanın faaliyetleri hakkındaki istihbarat raporları ve Paşanın ölümü de verilmektedir.

Çalışma konunun değerlendirilmesinin yapıldığı Sonuç (111–112), Kaynakça (113–120), Dizin (121–124) ve Ekler (125–144) kısımları ile sona ermektedir. Yazar, sonuç kısmında eserle ve dönemle ilgili son sözlerini ve yargısını belirtmiştir. Kaynakça kısmı arşiv kaynakları ile makale ve kitapların verildiği kısımlar olarak

ikiye ayrılmıştır. Seçilmiş Dizinin ardından gelen Ekler kısmında ise, Mustafa Paşa'nın fotoğrafları, tarihsel süreç içerisinde Paşaya ait çeşitli eski yazılı (Osmanlıca) belgeler ve ardından yeni yazılı belgeler yer almaktadır. Belgelerin bir kısmını gazete haberleri oluşturmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Ferudun Ata, Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemelerini incelediği Doktora tezinden sonra gerçekleştirdiği bu çalışmada konuya hâkim bir görüntü sergilemiştir. Doktora çalışması boyunca edindiği alt yapı elimizdeki çalışmanın yüksek kalitede ortaya çıkmasına etken olmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Genel Kurmay ATASE Arşivi, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi gibi konu ile alakalı arşivlerden toplanan belgeler ile 10 adet süreli yayın ve geniş bir makale-kitap kaynakçasıyla oluşturulmuş olan eser, gerek dönemin atmosferini yansıtmaya ve gerekse tarih araştırmalarında önemli yeri olan biyografi çalışmalarına benzerliği ile okuyucularına faydalı olacaktır. Tahminimizce bu çalışma, yazarın kullandığı geniş ve derinlemesine kaynakçası, üslubu ve anlatım yönü ile nitelikli çalışmalar arasındaki yerini kısa sürede alacaktır.